

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

KURUCZ NÓTÁK.

(1700—1720.)

(Irtá *Endrődi Sándor*. Budapest, az Athenaeum kiadása. Ára 1 frt 40 kr.)

(*) *Beöthy Zsolt* szellemes új könyve, *A magyar irodalom Kis Tükre*, a nemzet jellemző ős kifejezőjeként azt a lovas embert rajzolja elénk, ki a Volga-melléki pusztán nyugodtan áll és figyel, a mint az ellenséget lesi; ő a magyarság harcra kész őrszeme — a többiekért, a ki érzi és tudja, hogy a közös ügynek az ő erejére is szüksége van.

Az *Endrődi Sándor* becses új kötetének, a szépséges kurucz daloknak jelvis alakja a címlapon, a Tisza-vidéki lovas ember, a mint tárogatójával a labanczok ellen csatára szólongatja a Rákóczy népét, ennek a Volga-melléki magyarnak vérbeli örököse. Csatára hív, maga is csatára kész — a többiekért, mert érzi és tudja, hogy az ő karjára is szükség van a köznek érdekében, fölkel a hazáért, szabadságért és istenért.

A két lovasnak, a Volga-melléki magyarnak és Tisza-vidéki kurucz-nak, hadd nevezzük Tisza-vidékinek azért, mivel a Tisza az a folyónk, mely ebben a hazában eredve és végződve a legmagyarabb földet hasítja át, — helyzete más, de szelleme ugyanaz: szolgálni az összesnek, hogy nemzeti létünk oltalmazásával biztosíthassuk nemzeti jövőnket.

S a két könyv máskép is lelki rokonságban áll egymással. A *Beöthy* műve apotheosisa a magyar észnek, mely az idegen vallás és idegen művelődés sokszoros áramlatának behatásai alatt egyre forr, fejlődik, nemesedik; de mindig megőrzi mivoltát, eredetiségét és sajátosságait. A mívelt nyugot ismereteiből, eszméiből, haladásából sokat befogad: de a mikor feldolgozza és kifejezésre juttatja, mindenre a *maga* bélyegét nyomja. A magyar irodalom azért mindvégig a *maga egészében* a nemzeti szellemnek és nemzeti érzésnek megnyilatkozása, diadala és dicsősége; örök tanulság a jövőre, hogy a magyar ész az idegen vívmányok »kész és hálás befogadása« mellett ősi természetének, faji megkülönböztetésének képességeit, adományait és hagyományait mindig őrizze meg. Az *Endrődi Sándor* kötete poesisa a magyar vitézségnek, mely az idegen hatalom idegen célzatai és érdekei ellenében mindenkor kész a fegyverre, a nemzet igazának védelmére, a bitorló seregek visszaverésére. S bár ez a nemzet az ő változatos élete folyamán egyre vegyül, alakul, szaporodik, idegen népségek hódítása, jövevény elemek befogadásával: vitézsége történetünk annyi véres, de fényes viharának bizonyossága szerint mégis mindig *magyarnak* maradt, még a hódoltak és beolvadtak vérebe is a *saját* bélyegével ivódik, — lovagias, elszánt és önfeláldozó a közért; a faji büszkeségből taplálkozik és az eszményi lelkesedésből újhodik meg. S az utolsó nemzeti fejedelem, Rákóczy Ferencz szabadságharczának mezején győztesen hordozta meg szcéles e hazában lobogóját, a magyar névnek dicsőségére és a

magyar szívek öröme; a mikor a szabadság lobogója lehanyatlott is, az ének a fejedelem magasztosságáról, Bercsényi, Bottyán, Bezerédj, Balogh diadaláról, az Ocskay kemény daliaságáról, majd hűtlen árulásáról tovább beszélt; szent örökségül a jövőnek, mely belőle mindig költői ihletet és hazaszeretetet meríthet. A Beóthy műve az ezredéves ünnep alkalmából a nemzeti irodalom fejlődését vázolja, legfőképp magyarságunk szempontjából; az Endrődi kötete nemzeti vitéségünk emlékeit, annyi ragyogó remény, tündöklő dicsőség és magasra törő álom küzdelmeit eleveníti fel, szintén magyarságunk tiszteletéből; a magyar ész alkotásainak történetírója és a magyar szív érzéseinek dalosa így találkozik össze. Ime, az alap, a melyre helyezkedünk, mikor az Endrődi *Kurucz nótáiról* e folyóirat lapjain szólunk. Nem ismertetés, nem bírálat a célunk, nem az új kötet megbeszélése, hanem a Kurucz nóták magyar szelleméről és országos sikeréről szándékszunk néhány tanulságot levезetni, megállapítani és kiemelni, figyelmeztetésül és okulásul fiatalabb verselőinknek, egy pár irodalomtörténeti jelenség és példa földézésével, a mi egészen e komoly vállalat körébe vág.

Épen húsz esztendeje, hogy *Arany János*, ki lelkében az igazi magyarság legnemesebb vonásait egyesítette, költészetében a nemzeti nagyságot a legeredetibb nyelven hirdette, — megírta a maga figyelmeztető dalát, költői végrendeletét újabb líránk kozmopolita iránya ellen. Mert az az üdvös, ép oly nevezetes, mint emlékezetes visszahatás, melyet a függetlenségi harc után a Petőfieskedők vidékiességének és kelmeiségének megtévedése ellenében maga a mester, valamint Tompa és Lévay példával, Erdélyi és Gyulai elmélettel, Szász Károly a nyugat-európai nagy szellemek jeles alakításainak megismertetésével és átültetésével fölkeltek, hogy újabb líránkat a hazaiság alacsony faludombjáról és az eszmeietlenség tikkasztó porából részint a nemzeti egység hagyományainak és érzéseinek, részint az emberiség nagy eszméinek megújítható levegőjébe és termékenyítő áramlatába vezessék vissza, — eleven erejéből már rég sokat vesztett, vagy éppen félszeg eredményre vezetett. A Kemenesalját, Mátra tövét, Hegyhátot és Karancs vidéket szerencsésen elhagytuk ugyan, de a hazai föld és nemzeti lét varázsa is megtört, — fiatalabb verselőink nemzeti nagy költőink vonzása alól az idegen nagy szellemek behatása alá kerültek; a nemzeti eszme és nemzeti érzés egész lelket és egész szívet betöltő uralma megbágyadott, a nemzeti verselés alakjainak és sajátosságainak követése éppen akkor, a mikor ezek a Petőfi és Arany költészetében a művészet legmagasabb színvonalára emelkedtek, megfogytak; noha a Toldi éneke, ki a maga művészetének elméletében ép oly nagy tudós, mint a milyen nagy mester a gyakorlásában, törvényeiket a múlt tanulmányából tisztázta, rendszerezte s alapvető értekezésében belőlük a *Magyar Poéticát* megalkotta. Fiatalabb verselőink sem azon a tanulságon, sem ezen a tanításon nem okultak: a Byron, Hugo Victor, Lamartine és Heine babérait vágytak, a nyugat-európai versidomokkal és mértékekkel árasztották el költészetünket, míg az idegen külső alatt lassan-lassan a szellem is mindinkább kivetkőzött nemzeti bélyegéből. Ennek a nagy fordulatnak bomlasztó folyamatára kétségtelenül sok

minden közrehatott: mindenek előtt a vezető szellemek elhallgatása vagy ritkább megszólalása. Arany, kinek költészetében Petőfőn kívül a *nemzeti* a legtisztábban és legművészebben zendült meg, ki a magyar vereselés tanát a leghelyesebb alapra, a történeti fejlődés eredményeire építve, a legmeggyőzőbb érveléssel fejtette ki, --- családi csapásainak gyászában, betegsége kínzó gyötrelmében, megható titkos mételyenek, örök kételyének emésztődésében egészen elborult, s múzsája édes sugalmait csak kapsos könyvébe magának s legfőlebb néhány barátjának gyönyörűségére írta bele; közvetlen élő hatása megszűnt. Tompa elhalt, a Lévay dala meggyérült; Erdélyi alkalmazkodó, de mindig az idő ütőerére tapintó keze örökre meghidegült; Gyulai, a szerkesztés gondjaiba merült s csak néha szólalt meg. Egyedül a Szász Károly éneke hangzott gyakrabban hivatali terhei közt is, egyedül az ő figyelmeztetése hallzott a Szemle kritikáiban; de az új nemzedék nem követte, legfőlebb a külföldi szellemek tiszteletében, sőt megfoghatatlan érzéssel ellene fordult.

Mindez oly időre esett, a mikor állami létünk és közéletünk korszakos átalakulása folyt, a mikor a nemzet régi jogait visszanyerte és sorsa intézését a maga kezeibe vette; — alkotmányosságunk első évtizedére. A felelős kormány szervezkedésével és az országgyűlés rendszeres működésével a költői és írói tehetségek az átalakulás sodrába kapva, részint az állami hivatalokban keresték jövőjüket, részint a közpálya legizgalmasabb terein, a képviselőházban és sajtóban aratták dicsőségüket. A magyar költészet és irodalom eszményi nagy érdekeitől, melyeknek erős ápolása és féltékeny ellenőrzése úgy is, a mint az imént érintettük, a vezető szellemek elhallgatása vagy ritkább megszólalása miatt meggyöngült, az új célok szolgálatában elfordultak; azok nemcsak kizáró és uralkodó jellegüket, de megillető helyüket is elvesztették; egyszerűen és egyenesen mellékesekké lettek. Míg az elnyomatás idején a politikus is a tollhoz menekül; most, alkotmányosságunk kezdetén, az egész emberöltő a politikába merült. Minden figyelemnek, érdeklődésnek, hevülésnek és szenvedélynek tárgya — a *Politika* lett. Állami létünk biztosítása, közéletünk sorompóinak megnyitása, napi sajtónk felszabadulása természetesen önmagával hozta ezt a változást: de hogy szélsőségbe csaphatott, s minden egyéb hajlamot elfojthatott, az már a magyar vér hevesebb keringésének, a politika iránt való túlságos fogékonyságának, a fordulat hirtelenségének és elevebb visszahatásának következménye volt. S ezzel az általános politizálással járt aztán, hogy szívünk mind merevebben a nagy világra tapadtott. Magyarország, mint a monarchia egyenjogú fele, újra jelentékeny tényezővé vált; mint ilyen a külügyi kormányzatba bele szőtt, sőt a külügyi vezetés révén közvetve a nyugat-európai nagy hatalmak irányzatába, főleg a keleti apró államokkal szemben követett eljárásába, mely bennünket különösebben érint. Közlekedési, kereskedelmi, ipari és földművelési érdekeink mindjobban felszínre jutottak, a nemzeti költészet kérdései pedig egyre lejjebb szorultak. Mert sajtónk az új viszonyok szerint egészen színt váltott: míg előbb a hosszabb tanulmányoknak, a Toldy egyetemi előadásainak, az Erdélyi műbölcséleti fejtegetései-

nek, a Gyulai kritikái taglalásainak szívesen megnyílt; most a hasonló közlemények elől elzárkózott, legfőlebb a tárczában egy-egy regénynek vagy elbeszélésnek, a gyors fogyasztás versenyében nagyobbára idegennek, adott helyet. Alig vonzotta immár egyéb mint a politika, a bel- és külföldi egyiránt. S teljesen megfeledezett a történeti nagy tanúlságról, hogy a magyarság fejlődése mindig akkor volt a legegészségesebb, a mikor az egyetemes eszmeáramlatok haladását és hatását a maga eredeti sajátosságainak megőrzésével és kifejtésével fogadta el; ezek a sajátosságok pedig a lelkek lelkében, a nemzet költészetében és irodalmában tükröződnek vissza leghívebben! Tagadhatatlan, hogy műveltségünk mind e mellett szélesbedett, látókörünk tágult, különösen közoktatásunk emelkedése, az idegen nyelvek szorgosabb tanulása és az idegen irodalmak bővebb ismerete által; de a nemzeti és egyetemes vonások helyes aránya és összeolvadása nélkül, a kozmopolita áramlat felülkerekedésével. S Arany János az aggasztó jelenségeknek és fiatalabb verselőink megtévedésének láttára fölemelte intő szavát, hogy kis fajban a költő az legyen, a *mi* népe, mert kivágnyi: kész halál.

Légy, ha birsz, te »világköltő!«
Rázd fel a rest nyugatot:
Nékem áldott az a bölcső,
Mely magyarrá ringatott;
Onnan kezdve ezer szállal
Köt hazámhoz tartalék:
Puszta *elvont* ideállal
Inkább nem is dallanék.

S hol vevéd gyásztévedésed:
Hogy fáját s a nemzeti
Bélyeget, mit az rávésített,
A *nagy* költő megveti:
Hisz' forgattam, a javából,
Én is egy párt valaha?
Mind *tükör* volt, egy-magából
Tünt nekem föl nép s haza.

Ki figyelt volna reá? A mikor kaposos könyvéből annyi hallgatás után első költeménye, a *Tölgyek alatt*, az édes borongás e meghatározó dala magjelent, feleletül egy névtelen verset kapott, a leghitványabb érzésből a leghitványabb terméket, mely valaha magyar nyelven megfogant: hogy reszkető inakkal ne másszék a Pindus meredek ormára, pihenjen babérain és éljen tovább: de a verset hagyja már másnak, mert a vén költő nem csillag többé, csak délibáb. S a mikor később ez a költői végrendelete világot látott: a pribék alacsonyosság ugyan nem támadta meg orvúl: de nem is hallgatott reá senki. A nemzeti költészet féltő szeretetének intelme hatástalanul hangzott el.

S immár oda jutottunk két évtized óta, hogy egész verskötetek jelenhettek meg, melyekben sem a lélek, sem a test, sem az eszme, sem az alak nem magyar, teli zagyva, éretlen gondolatokkal a szocializmus tánainak vagy a kozmopolitizmus érzéseinek terjesztésére, egész verskötetek, nemzeti bélyeg, sőt a legkisebb nemzeti vonás nélkül, mert még a nyelvük sem magyar, csak a szavak árja az; s immár oda jutottunk, hogy a magyar lírában a trottoirok »félvilágának« tisztelete terjedez, hogy egyik előkelő szépirodalmi heti lapunk, mintha a párisi diák-negyed közlönye lenne, oltárt emelt a grisette-költészet számára és hétről-hétre a sivár érzékiségnek és erkölcsi feslettségnek áldozik rajta a maga tömjénével; s immár oda jutottunk, hogy egész pornographiánk, egész kis könyvtárunk van afféle művekből, miket leragasztva, suttynom-

ban volt szokás régebben árulni, ha valamikor a megsikamult ízlésnek egy-egy hasonló gyártmánya a piacra került: most pedig a kirakatba czégérül téve fölívágva árulják; s immár oda jutottunk, hogy egész elbeszélés-gyűjtemények keletkezhetnek, melyekben a költőknek sem a jellemök, sem az észjárások nem a miénk; hanem a nyugat-európai vagy északi népek szülőtteiről van mintázva vagy utánozva; még a beszédök is afféle finom, vegyes, francziával kevert magyar; egész gyűjtemények, melyekben a századvégi külföldi irodalmi divatok minden korcs hajtása felburjánzik; csak az igazi magyar elbeszélés tulajdonságai hiányzanak. S a sajtó, ha írójuk a lapok dolgozótársai, a „Halhatatlanság“ kölcsönös biztosító szövetség részvényesei közé tartozik, mindezt a *modernség* remekéként üdvözli és magasztalja. Mert a mai magyar sajtó egészen elvesztette érintkezését a nemzeti Geniussal. Journalistikailag, értesüléseire nézve, bámulatosan fejlődött; de erkölcsi érzékére és irodalmi ízlésére a hatvanas és hetvenes évek hirlapjainál jóval alantabb áll, egészen megtévedett. A politikán kívül, sőt a politikában is, már csak a botrány érdekli. Mint kopó a nyúlra, úgy veti magát a botrányra. A míg a képviselőház szószátyár nyelvéseinek, a bécsi Lügewacker, vagy rövidben Lucger otromba piszkolódásainak, a Chimay herczeg felesége förtelmének, a féktelen érzékiség őrzöngésének — heteken át hasábokat »szentel«: addig a magyar költészet legnemesebb alkotásainak, a magyar tudományosság legértékesebb kutatásainak a cím szerint való egyszerű megemlétsnél egyéb elismerés nem jut. Hát nem tanulta meg, hogy az irodalomtörténet bizonyossága szerint, a mi nem a nemzet lelkéből fakad, azt a nemzet nem is fogadja lelkébe? Mint múló divat ideig-óráig tetszésre találhat, de aztán végképen és nyomtalanul elvész. Hát hol vannak a negyvenes évek németes érzelő versei az örömnék és búnak szelid gyűgyögésével, francziáskodó üres beszédei a borzasztónak és rémletesnek keresett hajhászatával? Pedig egykor azok is ép oly divatosak voltak, mint a mai modernségek.

Endrődi Sándor e modernségek ellenére műzsája szerencsésebb sugallatában a nemzeti költészet ösvényére tért. Szépséges *Kurucz Nótái*-ban a Rákóczy-korszakot szólaltatja meg, úgy hogy e nóták a kétszáz év előtt lezajlott történelmet újra zengjék, jelentsék. Nem a politika szószólója, hanem a múlt énekese, azé a múlté, melynek minden dicsősége és gyásza immár az egész nemzet dicsősége és gyásza. S nem hazafias dalokat akart írni, mert hiszen a kozmopolita áramlat közben is, mint ritka kivétel, meg-megtermett egy-egy hazafias költemény; s bár nem emelkedett sem a Petőfi viharos rapszodiáinak, sem a Tompa mély allegóriáinak, sem az Arany gyönyörű ódáinak magaslatára; de Ábrányi Emilnek, Dalmady Győzőnek, Kozma Andornak és Vargha Gyulának pár éneke több és nemesebb volt a pártok küzdelmeinek verses visszhangjánál; ezek merő szaporítására Endrődi sem vágyat, sem kedvet magában nem érzett, hanem *korrajzot* akart írni dalokban, lehetőleg a régi kurucz énekek eredeti motivumai alapján; vagyis szellemben, hangban, formában hív tolmácsa iparkodott lenni annak az időnek, mely mindenha kimeríthetetlen forrása lesz a nemzeti poézisnak.

S az eredmény igazolta, hogy ez a felfogása helyes: vállalkozása határozottan sikerült. Pedig féltettük, hogy kötetével modorosságba esik: de részint a forrásnak, melyből merített, frisesége és gazdagsága, részint és sokkal inkább a maga költői érzéke, leleménye, kedélye és képzelete, tehetségének megannyi kiváló adománya, megóvta ettől a tévedéstől, mert mindvégig változatos, eleven, fordulatos és eredeti marad.

De minket *ezen* a helyen nem annyira az foglalkoztat, a mit adott: hanem inkább az, a hogyan eljár és a mit elért; vagyis nem az egyes költemények elemzése, hanem a kötet foganása és összhatása.

Endrődi Sándor belemélyed a Rákóczy-korszak tanulmányába, a *Thaly Kálmán* Adalékainak ismeretébe; s a míg a régi kurucz énekek és vitézi dalok a lelkében zsongtak és bongtak: egyszerre csak *megéledt* előtte a múlt a Rákóczy nemes alakjával, meg a többi derék hősével, a Bercsényi, Bottyán, Bezerédj, Balogh, felkelő hadával, mintha az idő kétszáz évvel visszafordult volna; — s Endrődi *többé nem olvas, hanem hevül*; a kuruczokkal szeret és gyűlöl, vigad és szenved, táboroz és verekszik, bujdosol és kesereg; többé nem benyomásokat fogad el, hanem érzékeinek és szenvedélyeinek tüze a maga közvetlenségében lobog: tanulmánya vérré lesz. S a míg múzsája a nemzeti vágyak, remények és vereségek váltakozó énekeit zengi, teli a szellemnek, ötletességnek, gúnynak, enyelgésnek, haragnak és játsziságnak eleven erejével, — a nemzeti eszmék és törekvések hatalmas áramában megifjodva, minden idegen hatástól megszabadulva, egészen *magyarrá* lesz, s a Kurucz Nótákkal szellemben, hangban és alakban a nemzeti költészetnek áldozik. Valóban, Endrődi nem bele képzeli magát a kurucz világba, hanem benne él; a szabadság karcosainak ismeri egész szívöket; tudja, hogy a legtöbben a *haza* képe mellett ott ragyog a *kedves* képe is, mert a szerelem nem egyenetlen a vitézséggel és a leghadakozóbb emberöltő is meghódol neki: azért Kurucz nótáinak *első* csoportja *virágénekekből* áll. De ép oly jól tudja azt is, hogy a szerelemnek minden időben *ugyanazok* az indítékai, az örök érzésnek örök megnyilatkozásai-ként, akár kurucz, akár labancz szívben szólaljanak meg: azért költői érzékekkel és finom izléssel nem okvetetlenkedik bennök a kuruczkodással. Legfőlegb egy-egy vonatkozás, egy-egy célzás vagy kifejezés emlékeztet vissza, s legfőlegb egy-egy ősmert régi népdal beleszótt töredéke vezet közelebb a múlthoz. A virágénekek tárgya a minden idők szenvedélye, azért minden időbe, a *maiba* is beleillenek. Annál jellemzetesebb a kötet következő három csoportja: a *Romlott Magyarország*, *Kurucz-világ* és *A bujdosók*, melyek darabjai nagy erővel, lángoló hazafisággal és teljes sikerrel jelenítik meg a Rákóczy-korszakot. Már a *Romlott Magyarország* dalainak sorozatában, a mint az üldözött magyarság hangján Máriához, a tengerek csillagához és az ország védőasszonyához fohász-kodik; a mint a magyar haza sorsáról, hogy ha fájdalmában felszisszen, az is baj, ha hallgat, az is baj, panaszol; a mint a nyomorú népet, mely hazátlan szegény lett, míg híznak a papok, szüretel a német, részvéttel siratja; a mint a földönfutókat, kik a zaklatások miatt az erdőkbe menekülnek, úgy hogy Magyarország szive zokog az erdőkben,

búsan emlegeti, — önkenytelenül, elfogódással érezzük, hogy közeledünk a nagy korszak viharához, a mikor mozdúlnak a szálfák, megindul az erdő. Mert immár hitté lett, hogy a némettel megférti nem lehet, hogy a könyvek és beszédek hiába folynak, csak nem érti meg a magyart, a ki pedig egy jó szóért az ingét is odaadja; de jó szót nem kap, a helyett a Porczió Pál s Forspont Péter pusztítja: azért valameddig itt német lesz, nyugalom sosem lesz; vagy ha egy kis nyugalom mégis léssen, bizonyosan félig léssen, nem egészen! S ebből a hitből aztán támad a vihar, a nagy korszak vihara. A *kurucz világ* dalainak sorozatában egészen érezzük lángoló hevét, büszke erejét. Az isten egy tündöklő szép csillagból megteremti gyönyörködve a kuruczot, egy rossz hálósípkából kedvetlenül a labanczot, mely azért minden rossznál rosszabb. S felkel Rákóczy, lobogója magasán leng, a szabadságért, szabad hazáért az isten nevében, és lóra pattan a kurucz, mert lóra termett, kergeti a labanczot; ha megpihen olykor táborában, virágszóró angyalsereg száll utána s rózsákat hint az álmodó katonákra. Majd megint diadalmaskodva száguld szerte, a merre Bercsényi Miklóssal, a Vak Bottyánnal, Balogh Ádámmal, Bezerédjvel jár; dicsőség az útja, szeretet a jutalma; még a menyecske is csak a kuruczot szánja meg. De árulóvá lesz Ócskay, németté Károlyi s a majthényi rónán ül a vihar. A mi utána marad, annyi ragyogó remény, tündöklő dicsőség és magasra törő álmom romjaként — a szomorú bujdosás. *A bujdosók* dalainak bánatos sorozatában az elzüllött, hazátlan kuruczok panasza, csalódása, siralma tör megható gyöngéd hangokba, a leggyöngédebben talán *A bujdosó Rákóczyról* szólva.

S a kötetet egy szép prolog, a *Tárogatóhang* nyitja meg s egy találó Epilóg zárja be. Lehetnek kifogások egyes darabok, egyes kifakadások ellen, bár azok is beleillenek a korszak hangulatába; de a gyűjtemény össszhatása, hogy a Kurucz Nóták szépséges dalok, a *nemzeti költészet* igazi hajtásai. A míg olvassuk őket, magyar ég alatt, magyar földön, magyar levegőben mozgunk. A nemzet lelkéből fakadtak és egyszerre a nemzet szívéhez találtak. Innen országos hatásuk. A költő író barátai, mintha az idegen áramlatok nyomása alól egy estére felszabadultak volna, majd a képviselőház tagjai, mintha a nemzeti bélyeg mellett tűntettek volna, — lakomát rendeztek Endrődi tiszteletére, kurucz tárogatóval és babér-koszorúval lepték meg őt; ez a kettős ünnep, melyet *Beöthy Zsolt* szerencsésen a *magyar szív* ünnepének nevezett, közvetlenül a költőnek, közvetve a *nemzeti költészetnek* szólt. Bár lenne mint ilyen a sajtó és közönség ízlésének jobb fordulója: fiatalabb verselőinknek pedig buzdítója, hogy térjenek meg a nemzeti költészet ösvényeire, emlékeinek tanulmányára, művészetének elsajátítására, szóval a *nemzeti irányba*; mert elmúlnak az idegen divatok, s csak a nemzeti szellem nemzeti alkotása marad meg! Bár mondhatná el mindenikük magáról, a mit fényes pályája végén *Arany János* elmondhatott:

Nem szégyenlem, nem is bánom,
Hogy, ha írnom kelle már,
Magyaros lett irományom,
S hazám földén túl se' jár:

Hogy nem »két világ« csodája,
Lettem csak népemből egy:
Övé, ha van, lantom bája,
Övé rajtam minden jegy.

